

politik, komunistični bojevniki v Španiji in Jugoslaviji, vodja partizanov med vojno, vodja diktature proletariata po vojni, navzoči smo pri razvoju Titove osebnosti v različnih okoliščinah, ki so ga naredile za zgodovinsko osebnost, kakršna je danes. Med temi okoliščinami, ki potrjujejo to, kar imenujemo Titov odgovorni individualizem, je treba najprej poudariti njegovo odločitve še iz časa med vojnama, da zaneti politični boj v Jugoslaviji brez pomoči ZSSR, naslanjajoč se samo na moči v lastni deželi. Takšna izbira je bila morda v teh okoliščinah potrebna, vendar je bila v prihodnosti odločilna; iz nje so zrastle nasprotovanje Stalinu, jugoslovanska pot v socializem, industrijska revolucija, zasnovana na samoupravljanju in, z eno besedo, ustvarjanje komunistične družbe s svobodnim izražanjem nezadovoljstva.

Zdi se, da je Tito proletarski vodja, ki je najbolj razumel pomen liberalnega izročila. Občutek za to je dobil deloma kot oče slovansko-sredozemske domovine, v katero je nenehoma prodirala evropska kultura z avstro-ogorskimi vplivi, deloma pa prav zaradi majhne površine svoje domovine: treba jo je bilo narediti pomembno zaradi pristnih hotenj vedoč, da se to ne da uresničiti na podlagi velikosti njenega ozemlja in števila prebivalcev. V tem smislu je Tito tudi socialistični vodja, ki je v poskusih, da bi izravnal komunistični univerzalizem z nacionalnimi posebnostmi, prišel najdlje. Tito je po drugi svetovni vojni vložil vse svoje napore v ustvarjanje nacije, ki bi mogla biti alternativa močni in velikanski Sovjetski zvezi. Ali je Tito uspel z dejstvi dokazati, da komunizem ni združljiv z izkazovanjem nezadovoljstva? Nemara je danes še prezgodaj, da bi na to odgovorili. Toda Tito je vsekakor pokazal, da komunizem lahko tudi ni enovit in da lahko obstaja več komunizmov. Ta neovrgljiv dokaz o pluralizmu pojavov komunizma je po našem mišljenju največji Titov prispevek svetu.

Alberto Moravia,
L'Espresso, 4. 2. 1980

Zakaj nam je Tito tako blizu

Ljubezen in bolečina nista edina občutka, ki v teh trenutkih porajata strah, s katerim spremljamo vesti, ki prihajajo k nam iz Beograda o novem poslabšanju Titovega zdravstvenega stanja. Veliko močnejše je v nas občutenje globokega spoštovanja in resnobe, ko prisostvujemo tistemu, kar lahko brez strahu pred retoričnostjo imenujemo poslednji brezupni boj nekega velikega borca, tovariša po orožju, kajti drugače se ne da opisati odpora, s katerim se spoprijemlje z boleznijo in ki so ga od njega pričakovali zdravniki in sodelavci, da bi odložili, podaljšali in naredili zložnejši in manj boleč tisti trenutek, ko ne bo več stal na čelu jugoslovanske države.

Razumljivo je, da ta bitka zbuja iskrena čustva ne samo v nas. V galeriji premišljeno izbranih vodilnih osebnosti stoletja ima Tito že svoje mesto. Je eden tvorcev našega obdobja. Toda uspel si je, drugače kot drugi, pridobiti ugled v svetu ne po tem, da je bil na čelu velikih sil in držav s

številnim prebivalstvom; ta bivši delavec je vodil majhno deželo s težavno zgodovino in s krhko ter mlado neodvisnostjo.

Od kod potem izvira pomen njegovih naporov, katerih pomembnost razumevamo danes bolje, kakor smo jo razumevali včeraj? Tito je kajpak predvsem razlagalec svoje Jugoslavije, navdiha, dostojanstva, ljubezni svojih narodov do svobode. Titove politične korenine so črpale svojo moč iz zemlje črnice. V žilavi zaščiti jugoslovanske neodvisnosti je Tito našel motiv, ki ni bil omejen samo na njegovo deželo, ampak se je širil v vse dele sveta in je prerasel v temeljno prvino revolucionarnega gibanja našega časa. Ko se je Tito prebil do univerzalne vrednote svojega ideala (ideala, ki je spoštovan in je zadržal svoj revolucionarni polet tudi v vodenju vsakodnevnih zadev), je postal vidni državnik v mednarodnem okviru.

Njegovo odločno stališče, tisto, ki se ga vsi spominjajo in ki ga dejansko ni mogoče zamolčati, kadar govorimo o tem človeku, je bil odpor, s katerim se je leta 1948 postavil po robu Stalinu, ki je hotel Jugoslavijo pritegniti v togi blok vseh vzhodnih evropskih držav, podrejenih Sovjetski zvezi in naravnanih na model sovjetske družbe. Ta trenutek je ostal za vedno neizbrisan v njegovem spominu. Tudi ob najinem zadnjem srečanju pred tremi leti v Berlinu se je vrnil k temu dogodku in ni skrival svojega ponosa, kar je storil tudi ob drugih priložnostih, ko je ponavljal svoj »ne« do trdovratnih zahtev, zaradi česar se je neposredno spopadel s Stalinom in Sovjeti pred očmi drugih komunističnih partij.

To je bila težavna in dramatična odločitev. Še malo ni bilo lahko ostati majhna in osamljena država v Evropi leta 1948, v Evropi, kjer je besnela hladna vojna. Dostojanstveni »ne«, pogum Jugoslavije in njenega vodstva sta se kazala v njunih odločitvah v položaju, iz katerega na videz ni bilo izhoda. Ko so jih včerajšnji zavezniki obsodili, se Jugoslovani niso premislili, ampak so branili svojo neodvisnost za vsako ceno, šli po svoji poti in tako postali predhodniki neuvrščenosti. Niso odstopili od svojih socialističnih programov, utrli so novo pot pri njihovem uresničevanju in iskali navdih v lastni osebni izkušnji. Končno pa Tito ni odstopil od svojih usmeritev niti takrat, ko so mu Sovjeti po Stalinovi smrti dali prav. Z doslednostjo, na katero niti voditelji ZSSR Hruščova niso znali biti dovolj pozorni in je spoštovati, ni sprejel tega, da bi se ubogljivo vrnil v vrste nekega tabora in žrtvoval izvirnost težavnega prispevka, ki ga je njegova dežela dajala zgodovini socialističnega gibanja naše dobe.

Tito je bil komunist in je to ostal; tako je dokazal, da je mogoče biti komunist na več načinov. Ta potrditev je zelo pomembna in je imela veliko vlogo pri razvoju širokega gibanja v boju za osamosvojitve v našem času. Danes lažje razumemo, kako bogata in neizčrpna je bila komunistična kultura, ki je nastala pred šestdesetimi leti z rusko revolucijo. Ko pa je Tito sprejemal svoje odločitve, je bilo treba poguma, da bi ga razumeli. V Stalinovi Sovjetski zvezi, kjer so številne in zapletene možnosti starega boljševizma zadušili, je bilo videti, kot da se vse izčrpava v jekleni dogmi. Po drugi strani

pa so si številni sovražniki komunizma meli roke in se veselili možnosti, ki se jim je nudila, da bi komunizem zožili na stalinizem.

Tito je pokazal, da to ni pravilno: drevo komunizma se more in mora razvejati.

Vsiljuje se vprašanje, kaj je Tita pripravilo do te avantgardne vloge. Tako pridemo do tiste druge velike pridobitve, ki je povezana z njegovim imenom, pridemo do vodilne vloge v okrutnem boju jugoslovanskih narodov v drugi svetovni vojni proti fašističnim in nacističnim zavojevalcem. Ta izkušnja je bila brez primere: revolucija in osvobodilna vojna hkrati, krvava državljanska vojna in zedinjenje večnarodne države. Če že v prvem trenutku zaradi posebnega značaja svojega uspeha Jugoslovani niso uvideli posebnih značilnosti boja, ki so ga vodili komunisti drugih držav, so sčasoma doumeli, da ni njihova izvirnost nič drugega kot uvod v vse večjo diferenciacijo gibanja in boja za osamosvojitve. Ker je bila njihova revolucija v prvi vrsti antifašistična, so mogli bolje dojeti, da je bilo mednarodni zmagi nad fašizmom usojeno dati svetovnemu revolucionarnemu procesu širino, s tem pa tudi raznovrstnost, ki ni imela primere. Ta zavest jim je vlivala vero vase v najtežjih in hudih trenutkih. Tako je prišlo do stika med jugoslovanskimi in italijanskimi komunisti. V tem trenutku ne bi želeli zamolčati polemike, ki nas je razdvajala v daljni preteklosti, polemike, ki je bila toliko ostrejša, kolikor smo bili obojestransko zavzeti z močnimi prepričanji. Toda kljub razhajanju smo tudi tedaj eni in drugi iskali lastno pot. Zaradi tega je nujno moralo priti do stika. To je bilo sredi petdesetih let v duhu spoštovanja vzajemne izvirnosti. Takrat je bilo razumevanje vse tesnejše, vse dokler se nismo nedavno dogovorili za sodelovanje.

Giuseppe Boffa,
Unità, 14. 2. 1980